

ELŻBIETA SZEFLER
WSP w Bydgoszczy

WIELOSTRONNA ANALIZA I OCENA PODRĘCZNIKA UCZNIA KLAS POCZĄTKOWYCH JAKO WARUNEK JEGO DOSKONALENIA (NA PRZYKŁADZIE WYPISÓW DLA KLASY DRUGIEJ W. BADALSKIEJ „ROŚNIEMY RAZEM”)

1. Charakterystyka wypisów W. Badalskiej „Rośniemy razem”

Aktualnie w kl. II obowiązuje jeden zbiór czytanek do nauki języka ojczystego. Ów podręcznik zawiera utwory literackie prozatorskie i poetyckie klasyków literatury dziecięcej oraz autorów współczesnych.

Dokonałam analizy zawartości podręcznika, wyodrębniając wszystkie teksty prozatorskie. Wyniki badań prowadzonych metodami prasoznawczymi¹ pozwoliły mi określić oraz ocenić:

- 1) stopień atrakcyjności poszczególnych tekstów,
- 2) stopień zrozumiałości tekstów.

W podręczniku znajduje się 50 tekstów prozatorskich. Wśród nich można wyróżnić opowiadania, legendy i podania, baśnie i bajki, informacje skomentowane.

Tabela 1. Rodzaje utworów prozatorskich w wypisach² dla kl. II

Tytuł podręcznika	Opowiadania	Legendy, podania	Baśnie, bajki	Informacje skomentowane	Razem
W. Badalska	28	5	15	2	50
„Rośniemy razem”	56%	10%	30%	4%	100%

Najwięcej utworów stanowią opowiadania realistyczne dotyczące życia rówieśników dzieci oraz dorosłych (przeważnie w Polsce), zbeleteryzowanych wydarzeń z życia sławnych Polaków, dbałości o otaczające środowisko. Opowiadania dotyczą problematyki społeczno-moralnej (22 utwory), historycznej (3 utwory), przyrodniczej i geograficznej (3 utwory).

Tematykę języka polskiego w kl. II wyznaczają 3 działy:

1. Dziecko jako uczeń i kolega.
2. Dziecko jako członek rodziny.
3. Dziecko jako członek narodu i społeczności ogólnoludzkiej.

Słusznie zatem, iż autorka podręcznika bazując na wytycznych programowych preferuje teksty o wymowie społeczno-moralnej. Niekorzystnie mało, moim zdaniem, znajduje się w podręczniku utworów o tematyce historycznej. Program tylko w dwóch zdaniach określa konieczność odzwierciedlenia tematyki przyrodniczej i geograficznej na lekcjach języka polskiego, podając w dziale tematycznym „Dziecko jako członek narodu ...” następujące hasła:

„Piękno krajobrazu najbliższej okolicy. (...). Piękno ziemi ojczystej w pieśniach ludowych, utworach literackich, obrazach, fotografii i filmie”³. Wiele natomiast haseł programu języka polskiego dotyczy tematyki historycznej⁴.

Język podręczników można opisywać tak, jak język prasy oraz oceniać ze względu na to, czy i w jakim stopniu sprzyja kształtowaniu się postaw, myśli i uczuć odbiorców. Ilościowe badanie słownictwa posłużyło do określenia swoistości słownictwa i analizy zawartości wypowiedzi. Określenie stopnia zrozumiałości oraz atrakcyjności poszczególnych tekstów pozwala na dokonanie oceny funkcjonalności każdego z tekstów⁵.

Analizując utwory literackie z wypisów – ustaliłam stopień zrozumiałości i atrakcyjności każdego tekstu.

Tabela 2. Zrozumiałość i atrakcyjność utworów prozatorskich w wypisach dla kl. II „Rośnijmy razem”

Lp.	Autor	Tytuł	Rodzaj utworu	Ocena atrakcyjności	Ocena zrozumiałości
1	–	Legenda o białym orle	legenda	b. interes.	trudny
2	M. Rosińska	Mocne postanowienie	opowiad.	b. interes.	trudny
3	W. Badalska	Ali i jego osiołek	bajka	interes.	trudny
4	O. Grigorijew	Porządki	opowiad.	dramat.	b. trudny
5	W. Grzeszczyk	Co wrzesień w wroku niesie	bajka	b. interes.	dość trudny
6	W. Chotomska	Wars i Sawa	legenda	interes.	trudny
7	L. Krzemieniecka	Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali	bajka	b. interes.	trudny
8	W. Badalska	cykl: Przygody Jędrka	opowiad.	b. interes.	trudny
9	W. Kozłowski	Na leśnej polanie	opowiad.	interes.	trudny
10	A.A. Milne	Kubuś i Tygrys	baśń	b. interes.	trudny
11	W. Michalski	Niedbały robi dwa razy	opowiad.	dość interesujący	trudny
12	W. Kozłowski	Wysoka fala	opowiad.	dość interesujący	b. trudny
13	J. Zientek	Kołacz	bajka	interes.	b. trudny
14	H. Romanowska	Kto winien	opowiad.	b. interes.	trudny
15	A. Lindgren	Jak dzieci pomagały	opowiad.	interes.	trudny
16	I. Landau	Basiu ... do ciebie	opowiad.	b. interes.	trudny
17	S. Pagaczewski	Przez takie głupstwo	opowiad.	interes.	b. trudny

18	W. Bogdańska	Co kto wie o świecie	bajka	interes.	trudny
19	W. Golawkin	Kocia awantura	opowiad.	b. interes.	trudny
20	W. Chotomska	Bajka o mądrych dębach	bajka	interes.	trudny
21	M. Śliwińska	Dalecy bliscy koledzy	opowiad.	b. interes.	b. trudny
22	M. Jaworzakowa	Frycek w Szafarni	opowiad.	b. interes.	b. trudny
23	M. Terlikowska	Andrzejki	opowiad.	b. interes.	trudny
24	A. Nosalski	Jaką mróz niespodziankę zrobił gosposi	bajka	dość interesujący	trudny
25	W. Badalska	Gustlikowy skarb	legenda	interes.	dość trudny
26	M. Jaworzakowa	Czyje sanki najlepsze?	opowiad.	b. interes.	trudny
27	M. Jaworzakowa	Zielonookie diablątko	opowiad.	interes.	b. trudny
28	M. Śliwińska	Legenda o latarni morskiej	legenda	dość interesujący	b. trudny
29	J. Kierst	Harcerska poczta	opowiad.	b. interes.	b. trudny
30	H. Bechlerowa	Brzózka w ruinach	opowiad.	dość interesujący	b. trudny
31	M. Kowalewska	Dwa Koziołki	legenda	dość interesujący	trudny
32	M. Jaworzakowa	Zapomniałem	opowiad.	interes.	trudny
33	M. Rosińska	Tylko zacząć	opowiad.	b. interes.	trudny
34	M. Jaworzakowa	Czy pan nie widział rudego chłopca?	opowiad.	b. interes.	trudny
35	R. Groński	Ekran mojego snu	opowiad.	interes.	b. trudny
36	A. Oppman	Stoliczku, nakryj się	baśń	interes.	trudny
37	J. Porazińska	Zuchwały strzyżyk	bajka	interes.	trudny
38	M. Rosińska	Czy zajaczek jest czarownikiem	bajka	dość interesujący	trudny
39	O. Syrovatka	Księżyc	opowiad.	dość interesujący	trudny
40	W. Badalska	Obłoczek	opowiad.	interes.	trudny
41	H. Zdzitowiecka	Spotkanie na szosie	inf. skomentowana	dość interesujący	trudny
42	Z. Przyrowski	Człowiek i praca	—”—	nudny	b. trudny
43	A. Bahdaj	Malowany ul	bajka	b. interes.	b. trudny

44.	W. Martyniuk	Babcia i wiatr	bajka	b. interes.	trudny
45	J. Papuzińska	Bajka o tym, jak nasza mama ratowała potwora	baśń	b. interes.	trudny
46	H.Sienkiewicz	Czy ci najmilszy?	opowiad.	b. interes.	trudny
47	N. Mielnikow	Przygoda z koszem	opowiad.	interes.	trudny
48	E. Nesbit	Wyprawa w nieznanne	—”—	dość interesujący	b. trudny
49	oprac. B. Zagała	Dzikie Łabędzie	baśń	b. interesujący	b. trudny
50	I. Landau	Kasia dyktuje list	opowiad.	dramat.	trudny

Aby zestawienie było czytelniejsze (wobec ogromnej liczby utworów) dokonałam ilościowego zestawienia zbiorczego utworów o różnym stopniu atrakcyjności i zrozumiałości.

Tabela 3. Atrakcyjność i zrozumiałość tekstów z podręcznika dla kl. II. W. Badalskiej „Rośniemy razem” (zestawienie globalne)

Atrakcyjność tekstów	dramatyczne	2 (4%)
	bardzo interesujące	21 (42%)
	interesujące	16 (32%)
	dość interesujące	10 (20%)
	nudne	1 (2%)
Zrozumiałość tekstów	bardzo trudne	15 (30%)
	trudne	33 (66%)
	dość trudne	2 (4%)

Z zestawienia wynika, że autorka podręcznika starannie dobrała teksty pod względem ich atrakcyjności. Większość stanowią bardzo interesujące i interesujące. Na ten stan wpływa duży odsetek wyrazów odnoszących się do partii dialogowych oraz do działających osób (osobowe nazwy własne, zaimki osobowe, nazwy pokrewieństwa)⁶. Pojawiają się też, chociaż sporadycznie, utwory o najwyższym wskaźniku atrakcyjności – dramatyczne. Zbyt dużo jest jeszcze tekstów dość atrakcyjnych – stanowią one aż 20 % wszystkich utworów prozatorskich. Najniższy wskaźnik atrakcyjności uzyskał tylko jeden tekst – „Człowiek i praca”.

Aby podnieść atrakcyjność najmniej ciekawych utworów, należy stosować m.in.:

- głośne i wyraziste czytanie tekstu przez nauczyciela (staranne wprowadzenie do treści, stosowanie elementów techniki żywego słowa, ciekawe zadania stawiane do wykonania – wszystko to może rozbudzić zainteresowanie uczniów tymi utworami),
- różnego rodzaju ćwiczenia ilustracyjne (wzbogacają one tekst, zaktywizują dzieci i zwiążą je emocjonalnie z utworem),
- inscenizowanie, improwizacje, opowiadanie tekstów.

Zrozumiałość tekstów określa się w siedmiu stopniach: bardzo trudne, trudne, dość trudne, średnie, dość łatwe, łatwe, bardzo łatwe. Wśród analizowanych utworów wyodrębniłam tylko cztery kategorie.

Na stopień zrozumiałości tekstu bezpośredni wpływ wywiera przeciętna liczba wyrazów w zdaniu oraz przeciętna liczba sylab w wyrazie. Okazało się, że największy odsetek tekstów stanowią trudne. Odsetek ich wynosi 66%.

Generalny postulat powinien brzmieć: zlikwidować utwory bardzo trudne albo zmniejszyć ich ilość. W praktyce wiadomo, iż napisanie dobrego pod każdym względem podręcznika jest sprawą skomplikowaną. Modyfikacje nie mogą nastąpić z dnia na dzień. Poza tym, jeśli podręcznik ma być środkiem dydaktycznym stymulującym rozwój ucznia, musi być opracowany nieco nie na miarę aktualnych możliwości odbiorczych ucznia. Powinien je wyprzedzać. Wyważenie więc – czy weryfikować – wiąże się nie tylko z badaniem podręczników, ale i możliwości odbiorczych uczniów, z poznananiem ich upodobań i opinii, a także opinii nauczycieli uczących klasy drugie. Dopiero konfrontacja wyników tych wielokierunkowych badań pozwoli wysunąć rzeczowe wnioski praktyczne.

2. Ocena utworów prozatorskich z wypisów dla kl. II przez drugoklasistów

Chcąc poznać opinie uczniów klas II o proponowanych im czytankach w zbiorze W. Badalskiej „Rośniemy razem”, przeprowadziłam wśród nich badania ankietowe. Odpowiedzi udzielali uczniowie środowiska wiejskiego, małomiasteczkowego i wielkomiejskiego. Taki dobór środowisk uznałam za stosowny, aby móc przekonać się, czy i w jakim zakresie różnią się ich upodobania czytelnicze.

Uczniowie odpowiadali na 4 pytania ankiety. Każdorazowo mieli uzasadniać swoje odpowiedzi (wybory). Pytania – polecenia ankiety dotyczyły wyboru czytanek najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych i najłatwiejszych z obowiązujących wypisów W. Badalskiej. Przy każdej kategorii odpowiedzi należało wymienić 3 tytuły czytanek. Ilościowy dobór ankietowanych przedstawia się następująco:

Tabela 4. Liczba wypowiadających się uczniów

Środowisko \ Kategorie wyboru	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁATWIEJSZE
wieś	34	–	28 ^a	32 ^b
miasteczko	92 ^c	89 ^d	79 ^e	83 ^f
miasto	76	73 ^g	67 ^h	70 ⁱ

Legenda:

- oprócz 28 wypowiadających się, 5 dzieci określa, iż żadna czytanka nie sprawiła im trudności, a w 1 przypadku brak odpowiedzi,
- ponadto dla dwojga dzieci wszystkie czytanki są łatwe,
- poza tym dla 5 dzieci pytanie zostaje bez odpowiedzi,
- doliczyć należy jeszcze 8 uczniów, którzy nie podają żadnych czytanek,
- nie wliczono tu 18 uczniów, którzy nie wymieniają żadnych tytułów,
- oprócz wymienionej liczby, 14 dzieci nie podaje żadnych tytułów,
- jak wyżej – w odniesieniu do 3 uczniów,
- ponadto w 7 przypadkach brak odpowiedzi, zaś 2 dzieci określa, iż takich czytanek nie ma,
- poza tym 6 dzieci nie odpowiada na zadane pytanie.

Jak wynika z zaprezentowanego zestawienia, ogółem zostało przeanalizowanych 207 ankiet. Najwięcej wypowiedzi zebrano od uczniów ze szkół małopomieszczyńskich, a najmniej od uczniów ze środowiska wiejskiego. Zauważyć można, iż jest część dzieci, które nie udzielają odpowiedzi na postawione pytania (najczęściej na jedno). Najczęściej sytuacja ta dotyczyła uczniów z małych miasteczek.

W przypadku konieczności podjęcia decyzji uznania czytanek za najtrudniejsze bądź najłatwiejsze zdarzały się odpowiedzi: „nie ma takich”, „żadna czytanką nie sprawiła mi trudności”, „wszystkie są łatwe”. Najwięcej dzieci, niezależnie od środowiska, miało trudności z wyodrębnieniem trzech czytanek najtrudniejszych (porównaj: tabela 4). Dla części drugoklasistów kłopotliwe było również uzasadnianie dokonanych wyborów. Obrazuje tę sytuację kolejne zestawienie.

Tabela 5. Dzieci nie uzasadniające swych wypowiedzi

Środowisko \ Kategorie wyboru	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁATWIEJSZE
wieś	10 (29,4%)	–	11 (32,3%)	11 (32,3%)
miasteczko	5 (5,1%)	8 (8,2%)	18 (18,6%)	14 (14,4%)
miasto	–	3 (3,9%)	7 (9,2%)	8 (10,5%)

Z zestawienia wynika, że najczęściej kłopotów z motywowaniem swych wypowiedzi na wszystkie pytania mają dzieci wiejskie, a najmniejsze trudności – dzieci ze środowiska wielkomiejskiego. Najwięcej trudności sprawiało wszystkim dzieciom uzasadnianie wyborów czytanek najtrudniejszych. Uczniowie wiejscy nie mieli kłopotów z uzasadnieniem wyborów tekstów najnudniejszych, gdyż ich po prostu nie wymienili. Dzieci ze środowiska wielkomiejskiego w pełni natomiast uzasadniały wybory czytanek najciekawszych.

W wypisach „Rośniemy razem” znajduje się 50 prozatorskich utworów literackich (porównaj: tabela 1). Spośród nich drugoklasiści wybierali utwory według wyróżnionych kategorii. Kolejne zestawienie obrazuje liczbę utworów wymienianych przez ankietowanych.

Tabela 6. Ilość utworów wymienianych przez uczniów klas II

Środowisko \ Kategorie wyboru	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁATWIEJSZE
wieś	17	–	14	15
miasteczko	45	45	43	43
miasto	37	46	45	39

Ponieważ w każdym środowisku wypowiadała się odmienna liczba uczniów, skupię się na uwagach dotyczących koncentracji badanych dzieci na poszczególnych kategoriach utworów.

Z zestawienia wynika, że rozrzut wypowiedzi dzieci wiejskich oraz z małych miasteczek jest podobny w zakresie wyborów utworów w obrębie wyróżnionych grup. Dzieci ze środowiska wielkomiasteczkowego bardziej jednomyślnie były w wyborze utworów najnudniejszych oraz najtrudniejszych niż pozostałych.

Następnie zbadalam, jakie utwory prozatorskie z wypisów W. Badalskiej wybierane są przez drugoklasistów.

Tabela 7. Utwory prozatorskie z wypisów dla kl. II wybierane przez uczniów

Kryteria wyboru utworów Środo-wisko uczniów	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁAT-WIEJSZE
wieś	1. seria: Przygody Jędrka 2. Przygoda z koszem 3. Kasia dyktuje list		1. Obłoczek 2. Przygoda z koszem 3. Stoliczku nakryj się	1. Dzikie łabędzie 2. Porządki 3. Kasia dyktuje list
miasteczko	1. Legenda o białym orle 2. Stoliczku, nakryj się 3. Frycek w Szafarni	1. Basiu... do ciebie 2. Czy pan nie widział rudego chłopca? 3. Zielonookie diabłatko	1. Stoliczku, nakryj się 2. Frycek w Szafarni; Przygoda z koszem 3. Zuchwały strzyżyk	1. Porządki 2. Tylko zacząć 3. Co wrzesień w worku niesie
miasto	1. Wars i Sawa 2. Legenda o białym orle 3. seria: Przygody Jędrka	1. Bajka o mądrych dębach 2. Wysoka fala 3. Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali	1. Harcerska poczta 2. Frycek w Szafarni 3. Gustlikowy skarb	1. Wars i Sawa 2. Porządki 3. Mocne postanowienie

Dzieci ze wszystkich badanych środowisk wyodrębniły 7 najciekawszych utworów prozatorskich spośród 50 zawartych w wypisach dla klasy II. Oznacza to, iż dwukrotnie zostały wybrane identyczne utwory. Okazało się, iż dzieci ze środowiska wiejskiego uważają tak samo, jak dzieci ze środowiska wielkomięjskiego, że najciekawszym utworem prozatorskim z czytanek dla kl. II jest seria opowiadań zatytułowana „Przygody Jędrka”. Dzieci wiejskie wymieniają ten cykl w pierwszym rzędzie, a dzieci miejskie lokują na trzeciej pozycji wyborów najciekawszych utworów. Zgodni są także w jednym wyborze uczniowie ze środowiska małomiasteczkowego z uczniami ze środowiska wielkomięjskiego. Obie grupy dzieci wybierają jako najciekawszy utwór „Legendę o białym orle”, przyznając jej miejsce I (dzieci z miasteczka) oraz miejsce II (dzieci ze środowiska wielkomięjskiego) w kategoriach utworów najciekawszych.

A oto motywacje wyboru utworów najciekawszych: miały koniec i początek, były przygodowe, były tajemnicze, interesująca tematyka, prosty tekst i łatwe wyrazy oraz zdania, ciekawe wydarzenia, humor, utrzymywały napięcie, posiadają bohaterów – rówieśników dzieci, wartka akcja, posiadają morał.

Czytankę „Kasia dyktuje list” uważają dzieci za najciekawszą ze względu na humor w niej zawarty. Cykl opowiadań „Z przygód Jędrka” dzieci wybierają jako najciekawszy „ponieważ było dużo ciekawych wydarzeń, a bohaterami były dzieci – rówieśnicy”. „Czytanka < Stoliczku nakryj się > była najciekawsza, bo jest bardzo tajemnicza”, „gdyż było tam wiele przygód”.

Swoje zainteresowanie utworem literackim uczniowie motywują często rodzajem utworu. „Najciekawsza jest czytanka < Stoliczku, nakryj się > , bo bardzo lubię bajki”. Jak widać z przytoczonego sądu, nie zawsze właściwie umieją ów rodzaj określić.

Wiele uzasadnień równoznacznych jest z przytaczaniem fragmentów fabuły: „bo bracia leżą sobie i marzą o sprzątanii” („Porządki”), „gdyż chłopiec wyszedł z domu i nie pisał słowa, że wychodzi do kolegi” („Czy pan nie widział rudego chłopca?”).

Motywowaniem wyboru czytanek bywa także fabuła powodująca zaciekawienie i koncentrację uwagi czytelnika. „Czytanki: < Harcerska poczta > , < Przygoda z koszem > , < Czy pan nie widział rudego chłopca? > są interesujące, bo trzymają w napięciu”.

Na czytankę „Wars i Sawa” drugoklasiści głosują, gdyż: „ciekawa jest treść i ładne ilustracje”, „bo jest ciekawa i dowiaduję się z niej wiele, a czasem trzyma w napięciu”.

W wyborach utworów najnudniejszych okazało się, iż dzieci wiejskie w pełni akceptują proponowane im utwory prozatorskie i żaden z nich nie wydaje się im nudny. Uczniowie szkół małomiasteczkowych i wielkomięjskich wyróżniają po 3, całkowicie różne od siebie, tytuły utworów najnudniejszych.

Motywacje wyboru utworów zdaniem dzieci najnudniejszych są następujące: treść nie jest interesująca, czytanki są zbyt długie lub zbyt krótkie, nie wnoszą nic nowego ani ciekawego, są bezsensowne, mają liczne powtórzenia, brak w nich humoru, nieciekawa akcja, mało bohaterów.

Czytankę „Czy pan nie widział rudego chłopca?” uczeń neguje, podając: „w opowiadaniu tym nie było nic takiego, co by mnie zafascynowało”. W bajce „Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali” zdaniem dzieci „nic się nie dzieje”, „wszystko się powtarza”. Oceniając utwór „Bajka o mądrych dębach” jako najnudniejszy, dzieci w następujący sposób uzasadniają swój wybór: „ta czytanka wydaje mi się bez sensu”, „ta bajka nie potrafiła mnie zainteresować”. „nie lubię bajek oraz czytanek, w których jest mało rozmów”, „jest to niedorzeczna bajka”.

Mała liczba bohaterów lub brak bohaterów – ludzi także nie podoba się dzieciom. „Zuchwały strzyżyk – ta czytanka jest nudna dlatego, że w niej jest tylko o strzyżyku

i o niedźwiedziu". Czytanka < Co kto wie o świecie > jest nudna, bo nie ma w niej o żadnym człowieku, a tylko o garnkach, torbach i siatkach".

Drugoklasiści bardzo nie lubią długich czytanek i nudzą się przy ich czytaniu. „Czytanka < Zadanie z krokodylem > jest rozciągliwa i na końcu opowiadania zapomina się o tym, co było na początku”.

W zakresie wyboru utworów najtrudniejszych częściowo jednomyślnie są dzieci ze środowiska wiejskiego i małomiasteczkowego (dwa wybory identyczne; częściowo różna kategoria przyznanych miejsc) oraz dzieci ze środowiska małomiasteczkowego i wielkomiejskiego (jeden wybór identyczny w zakresie tytułu i kategorii przyznanego miejsca).

Motywy wyboru utworów najtrudniejszych: dużo trudnych wyrazów, zbyt długie, niezrozumiała treść, trudne do wypowiedzenia wyrazy, zbyt dużo fikcji, dużo zmian miejsca akcji, wielość wydarzeń, nudna treść. Uznane w wyniku analiz wypowiedzi dzieci najtrudniejsze czytanki: „Zuchwały strzyżyk” oraz „Gustlikowy skarb” dziecko uzasadnia następująco: „są to czytanki dla mnie trudniejsze, ponieważ niektóre wyrazy były niezrozumiałe i ciężkie do wypowiedzenia” albo też: „są nudne i nieciekawe,.. Czytankę „Zuchwały strzyżyk” dziecko wybiera również jako najtrudniejszą, gdyż „posiada dużo rzeczy zmyślonych”. Trudność czytanek: „Frycek w Szafarni” i „Stoliczku nakryj się” uzasadniają uczniowie dużą ilością trudnych wyrazów, a także wielokrotną zmianą miejsca akcji. „Frycek w Szafarni jest najtrudniejszym opowiadaniem, bo nie ma początku i zakończenia. Trzeba się domyśleć, że chodzi o Fryderyka Chopina – wielkiego kompozytora”. O czytance „Obłoczek” ocenionej przez dzieci wiejskie jako najtrudniejszej, dzieci wypowiadają się następująco: „gdyż były w niej trudne wyrazy”, „były trudne wyrazy, a nawet niektóre zdania”, „były trudne wyrazy, nie była śmieszna, lecz niestety smutna i trudno się ją czytało”.

Brak wyobrażenia sobie sytuacji przedstawionych w czytankach to także powód ich niezrozumienia, a więc trudności sprawianych dziecku. „Trudno mi było wyobrazić sobie sytuację przedstawioną w opowiadaniu < Przygoda z koszem > ”. „Nie mogę zrozumieć, że wysoka fala na metr lub dwa mogła zalać wioskę” (czytanka „Wysoka fala”). „Nie mogę zrozumieć, że w Powstaniu Warszawskim była czynna poczta, a nie działały telefony, nie jeździły autobusy i tramwaje, a tylko był zaangażowany Krzyś”.

Inne uzasadnienia dzieci dotyczą czytanek, które w wyniku badań nie zostały zakwalifikowane jako trzy najtrudniejsze. „Czytanka < Czy ci najmilszy > jest trudna, ponieważ opowiada o dawnych czasach, są w niej słowa, które ludzie używali kiedyś”. „Czytanka < Ekran mojego snu > zawiera dużo wyrazów, które są związane ze współczesną techniką, a szczególnie z telewizją”.

Dzieci jako trudne oceniają m.in. takie czytanki, z których musiały wypisywać czasowniki. Nie treść więc, a forma pracy z tekstem oraz umiejętności dzieci w określonych zakresach warunkują ich stosunek do poszczególnych czytanek.

Uczniowie w swych wyborach kierują się także tematyką utworów. „Nie lubię opowiadań o wojnie. < Harcerska poczta > była dla mnie za trudna”.

Zdarzały się też przypadki przekręcania tytułów utworów, co może świadczyć, iż dziecko nie rozumiało treści, np.: „Czy pan nie widział drugiego chłopca?” albo też nazewnictwo było dla ucznia zbyt trudne i nie mógł go zapamiętać – np.: „Frycek z Szafarni”, „Hrycek w Szafarni”.

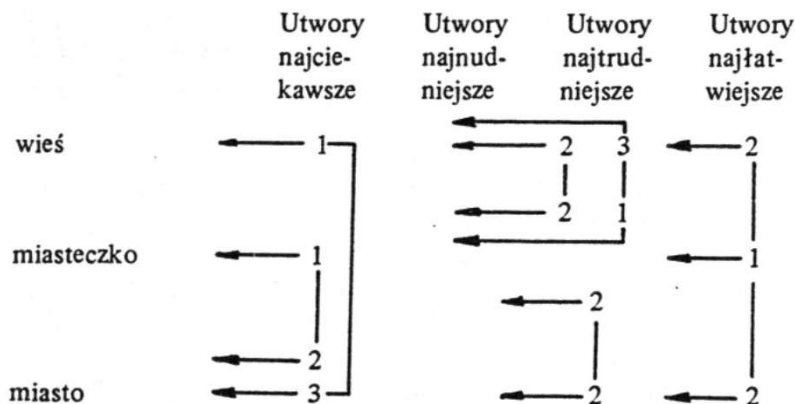
Analizując wybory utworów najłatwiejszych można dostrzec, że wszystkie wyodrębnione grupy środowiskowe dokonały jednego identycznego wyboru. Opowiadaniu „Porządki” uczniowie klas drugich środowiska wiejskiego i wielkomiejskiego przyznali miejsce II w grupie utworów najłatwiejszych. Temu samemu utworowi uczniowie klas II środowiska małomiasteczkowego

przyznali kategorię trzecią. Pozostałe utwory najłatwiejsze wybrane przez dzieci z poszczególnych środowisk są różne.

Drugoklasiści następująco uzasadniali swe wybory utworów najłatwiejszych: brak wyrazów pomocniczych, łatwy rodzaj literacki (bajki), krótka treść, interesujące dla dzieci, przygodowe, wesołe, łatwe wyrazy i zdania, krótkie wyrazy, ładne i kolorowe, opowiadają o rzeczach ulubionych przez dzieci („czytanka jest najłatwiejsza, bo opowiada o zwierzętach”), można je inscenizować.

Na zakończenie omawiania uzasadnień drugoklasistów przytoczę ich motywacje dotyczące dwóch utworów uznanych generalnie za najłatwiejsze. Są to czytanki: „Dziki łabędzie” oraz „Porządki”. „Czytanka < Dziki łabędzie > była najłatwiejsza, ponieważ czytało się ją łatwo i nie było trudnych wyrazów”. „Czytanka < Porządki > jest najłatwiejsza, gdyż ma mało postaci i prostą treść”, „jest najłatwiejsza, bo była śmieszna i wesoła”, „bo były łatwe wyrazy do przeczytania”.

Zależności wyborów przez dzieci utworów w czterech wyodrębnionych grupach można zobrazować graficznie.

Najbardziej jednomyślni są zatem uczniowie klas II wszystkich środowisk w wyborze utworu najłatwiejszego (opowiadanie „Porządki”). Zgodne są również dzieci wiejskie i małomiasteczkowe w zakresie wyboru części utworów najtrudniejszych (opowiadanie „Przygoda z koszem” i baśń „Stoliczku, nakryj się”), dzieci ze środowiska małomiasteczkowego i wielkomiejskiego w wyborach utworów najciekawszych („Legenda o białym orle”) i najtrudniejszych („Frycek w Szafarni”). Częściowo jednakowych wyborów dokonują też uczniowie ze środowiska wiejskiego i wielkomiejskiego w zakresie utworów najciekawszych (cykl opowiadań pt. „Przygody Jędrka”).

Ze względu na wyżej scharakteryzowane zależności można przypuszczać, że utwory:

- 1) cykl „Przygody Jędrka” i „Legenda o białym orle” – są najciekawszymi dla uczniów klas drugich polskich szkół podstawowych,
- 2) „Przygoda z koszem”, „Stoliczku nakryj się”, „Frycek w Szafarni” – są dla uczniów klas II utworami najtrudniejszymi,
- 3) „Porządki” – jest dla drugoklasistów utworem najłatwiejszym.

Badając każde z wyodrębnionych środowisk zauważyłam pewną prawidłowość, a mianowicie związek między utworami najciekawszymi i wybieranymi jako najłatwiejsze bądź najtrudniejsze. Uczniowie ze środowiska wiejskiego wybierali jako najciekawsze utwory, które są dla nich najłatwiejsze („Kasia dyktuje list”). Oceniają oni także utwory jako najciekawsze,

choć są dla nich najtrudniejsze („Przygoda z koszem”). Uczniowie ze środowiska małomiasteczkowego wybierają utwory jednocześnie najciekawsze i najtrudniejsze („Stoliczku, nakryj się”), a drugoklasiści szkół wielkomiejskich utwory najciekawsze i jednocześnie najłatwiejsze („Wars i Sawa”).

Kolejno dokonałam analizy utworów literackich wybranych przez dzieci w aspekcie rodzajów literackich, które prezentują.

Tabela 8. Rodzaje utworów a opinie dzieci

Kryteria Środowisko uczniów	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIEJSZE	NAJŁATWIEJSZE
wieś	1. opowiad. 2. opowiad. 3. opowiad.		1. opowiad. 2. opowiad. 3. baśń	1. baśń 2. opowiad. 3. opowiad.
miasteczko	1. legenda 2. baśń 3. opowiad.	1. opowiad. 2. opowiad. 3. opowiad.	1. baśń 2. opowiad. 3. bajka	1. opowiad. 2. opowiad. 3. bajka
miasto	1. legenda 2. legenda 3. opowiad.	1. bajka 2. opowiad. 3. bajka	1. opowiad. 2. opowiad. 3. legenda	1. legenda 2. opowiad. 3. opowiad.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że istnieją duże zróżnicowania środowiskowe w zakresie wyboru najciekawszych rodzajów utworów literackich, najnudniejszych oraz najłatwiejszych. Uczniowie klas II szkół wiejskich zgodnie uznali za najciekawsze opowiadania. Uczniowie z małych miast nie kierują się w wyborze utworów najciekawszych prezentowanymi przez rodzajami literackimi (wybierają zarówno legendę, jak i baśń oraz opowiadanie). Dzieciom ze środowisk wielkomiejskich najciekawsze wydają się legendy.

W zakresie wyboru utworów najnudniejszych również nie ma jedności wśród dzieci. Uczniowie szkół małomiasteczkowych za najnudniejsze uważają opowiadania, a drugoklasiści ze środowiska wielkomiejskiego – bajki.

Najtrudniejsze wydają się dzieciom wiejskim oraz dzieciom z wielkich miast opowiadania (choć wybierają i inne rodzaje: pierwsza grupa – baśń, druga grupa – legendę). Dla dzieci ze środowiska małomiasteczkowego nie rodzaj literacki stanowi o tym, czy utwór jest dla nich bardzo trudny, czy też nie.

Uczniowie ze wszystkich środowisk ocenili utwory będące opowiadaniem jako najłatwiejsze. Należy jednak podkreślić, że obok nich podawali także utwory nie będące opowiadaniem. Na pierwszym miejscu pod względem prostoty utworu dzieci wiejskie wyróżniły baśń, a dzieci ze środowiska wielkomiejskiego legendę. Uczniowie ze środowiska małomiasteczkowego jako najłatwiejszą uważają też bajkę (trzecie miejsce w klasyfikacji łatwości utworu).

Dokonując przeglądu wyborów dzieci w poszczególnych środowiskach doszłam do wniosku, że wśród wszystkich wyborów „naj...” dominują opowiadania, a szczególnie są one charakterystyczne dla środowiska wiejskiego. Dzieci z tego środowiska preferują też w swych wyborach najmniej zróżnicowany zakres rodzajów literackich (opowiadania i baśnie). Najbardziej

różnicowanego wyboru dokonują dzieci z małego miasteczka (opowiadania, bajki, baśnie, legendy) przy dominancie opowiadań. Uczniowie szkół wielkomiejskich także wybierają opowiadania, a ponadto legendy i bajki.

Charakterystyczne są także inne zauważone zależności:

- 1) dla dzieci wiejskich opowiadania są najciekawsze, ale jednocześnie wymieniają je jako najtrudniejsze oraz najłatwiejsze,
- 2) wśród zróżnicowanych rodzajowo wyborów utworów najciekawszych przez dzieci wiejskie, na pierwszym miejscu wyróżniona jest legenda, której dzieci nie typują ani wśród najtrudniejszych, ani też najłatwiejszych; kolejno najciekawsza – baśń – pojawia się jako najtrudniejsza, a następnie najciekawsze opowiadania przeważnie są najłatwiejsze, ale bywają też bardzo trudne,
- 3) jako najatrakcyjniejszą wybrały dzieci ze środowiska wielkomiejskiego legendę, typując ją jednocześnie na miejscu pierwszym w kategoriach najłatwiejszych tekstów, choć są i takie legendy, których zrozumienie sprawia dzieciom bardzo dużą trudność.

Kolejno dokonałam porównania zgodności wytypowanych przez dzieci utworów: najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych i najłatwiejszych z analogicznymi – przeprowadzonymi metodami prasoznawczej analizy atrakcyjności i zrozumiałości utworów literackich.

Tabela 9. Oceny prasoznawcze wytypowanych przez uczniów kl. II utworów literackich⁷

Kryteria wyboru utworów Środowisko uczniów	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIEJSZE	NAJŁATWIEJSZE
wieś	1. b. interes. 2. interes. 3. dramatyczny		1. trudny 2. trudny 3. trudny	1. b. trudny 2. b. trudny 3. trudny
miasteczko	1. b. interes. 2. interes. 3. b. interes.	1. b. interes. 2. b. interes. 3. interes.	1. trudny 2. b. trudny; trudny 3. trudny	1. b. trudny 2. trudny 3. dość trudny
miasto	1. interes. 2. b. interes. 3. b. interes.	1. interes. 2. dość interesujący 3. b. interes.	1. b. trudny 2. b. trudny 3. dość trudny	1. trudny 2. b. trudny 3. trudny

Przeprowadzone badania wykazały, że teksty typowane przez drugoklasistów jako najciekawsze zgodne są jednocześnie z wynikami badań atrakcyjności utworów metodami prasoznawczymi. Dzieci ze wszystkich środowisk wybierały przede wszystkim utwory ocenione prasoznawczo jako bardzo interesujące. Dwa teksty wybrane przez uczniów zaklasyfikowane zostały jako interesujące, a jeden nawet jako dramatyczny. W zakresie wyborów tekstów nudnych najbliżsi oceny prasoznawczej byli uczniowie wiejscy stwierdzający, że podręcznik „Rośniemy razem” nie zawiera utworów nudnych. Utwory typowane do miana najnudniejszych

przez uczniów pozostałych środowisk – w ocenie prasoznawczej nie okazały się nudnymi. Prasoznawczymi metodami badań można jednak było wyróżnić zaledwie jeden utwór nudny (porównaj: tabela 3). Mało zbieżne były wyniki analiz wypowiedzi uczniów i analiz prasoznawczych w zakresie opiniowania tekstów najtrudniejszych. Metodami prasoznawczymi wyodrębniłam w podręczniku W. Badalskiej 30% tekstów bardzo trudnych (15 utworów), natomiast dzieci wskazywały tylko trzy z nich. W przypadku wyodrębnienia utworów najłatwiejszych, prasoznawcze analizy zrozumiałości wykazały, że tekstów takich nie ma. Dość trudne stanowią tylko 4% ogółu i składają się na 2 utwory. Wszystkie więc najłatwiejsze wyodrębnione przez uczniów nie mogły okazać się łatwymi w porównaniu z wynikami prasoznawczymi.

Przeprowadziłam także analizę wyborów tytułów pretendujących do miana najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych i najłatwiejszych z punktu widzenia liczby dzieci głosujących na dany tytuł.

Tabela 10. Odsetek dzieci wybierających poszczególne tytuły

Kryteria Środo- wisko uczniów	wyboru utworów	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁAT- WIEJSZE
wieś		1. 17,7% 2. 11,7% 3. 8,8%		1. 28,6% 2. 14,3% 3. 10,7%	1. 12,5% 2. 9,4% 3. 6,25%
miasteczko		1. 19,6% 2. 17,4% 3. 16,3%	1. 13,5% 2. 11,2% 3. 10,1%	1. 13,9% 2. 12,7% 3. 10,1%	1. 13,2% 2. 9,6% 3. 8,4%
miasto		1. 22,4% 2. 18,4% 3. 17,1%	1. 17,8% 2. 15,1% 3. 13,7%	1. 25,4% 2. 23,9% 3. 19,4%	1. 21,4% 2. 20,0% 3. 14,3%

Wyniki analiz w zakresie stopnia zgodności dzieci w wyborach poszczególnych tytułów pozwoliły na dostrzeżenie następujących prawidłowości:

- 1) uczniowie szkół wielkomiejskich są bardziej zgodni w wyborach tytułów utworów w ramach poszczególnych wyróżnionych kategorii niż uczniowie pozostałych środowisk (wysoki odsetek dzieci głosujących na 3 wytypowane tytuły),
- 2) najmniejszą jednomyślność w zakresie wyboru tytułów utworów najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych i najłatwiejszych wykazują dzieci wiejskie (choć spory ich odsetek zgodnie typuje utwór ich zdaniem najtrudniejszy – 28,6%),
- 3) najmniejszą rozbieżność w opiniach między trzema utworami w każdej kategorii wykazują drugoklasiści ze środowiska małomiasteczkowego (różnica między wyborem pierwszym a trzecim w każdej kategorii),
- 4) generalnie obserwuje się bardzo dużą niejednorodność opinii dzieci; najwyższą zgodność wykazują:
 - a) dzieci wiejskie typujące utwór najtrudniejszy – 28,6%.

b) dzieci ze środowiska wielkomiejskiego typujące utwór najtrudniejszy – 25,4% oraz utwór najciekawszy – 22,4% dzieci.

3. Opinie nauczycieli uczących w klasach drugich o wypisach W. Badalskiej „Rośniemy razem”

Nauczyciele pracujący w klasach drugich szkół wiejskich, małomiasteczkowych i wielkomiejskich tak samo, jak ich uczniowie otrzymali do wypełnienia ankietę w postaci zestawu czterech pytań. Ich zadaniem było podać po 3 tytuły czytanek najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych oraz najłatwiejszych z wypisów W. Badalskiej, a także uzasadnić swój wybór.

W wyborach utworów najciekawszych ankietowani wymienili łącznie 19 czytanek, z tego najczęściej utwory: „Harcerska poczta”, „Dzikie łabędzie”, „Wars i Sawa” oraz „Legenda o białym orle”. Wynika z tego, iż w przypadku dwóch utworów nauczyciele są zgodni z wyborami dokonanymi przez swych uczniów. Drugoklasiści ze środowiska małomiasteczkowego jako najciekawszy uznali bowiem utwór „Legenda o białym orle”. Legenda „Wars i Sawa” uzyskała również pierwszą lokatę w wyborach dokonanych przez dzieci ze środowiska wielkomiejskiego.

A oto jak nauczyciele uzasadniali swe wybory. „Czytanki te (generalnie w odniesieniu do czytanek uważanych za najciekawsze) charakteryzuje bogactwo aspektów wychowawczych i poznawczych. Czytanki można wykorzystywać do różnego rodzaju ćwiczeń ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń dramatycznych”. „Czytanki <Wars i Sawa> jest moim zdaniem najciekawsza, bo dostarcza dużo wiadomości o naszym kraju”. „Czytanki: <Harcerska poczta>, < Czy pan nie widział rudego chłopca? > i < Dzikie łabędzie > uważam za najciekawsze ze względu na zawartość treści i możliwość wykorzystania ich na lekcji podczas zapoznawania uczniów z problematyką życia codziennego i przeszłości”.

Inne wypowiedzi dotyczą przede wszystkim uzasadnień związanych z przystępnym pokazaniem dzieciom pewnych problemów sygnalizowanych w utworach.

W zakresie wyboru utworów najnudniejszych nauczyciele również wykazali dość dużą rozbieżność opinii. Wymienili łącznie 15 utworów, w tym częściej powtarzały się tytuły: „Co wrzesień w worku niesie”, „Co kto wie o świecie”, „Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali”, „Księżyc”.

W przypadku trzech pierwszych utworów uzasadniali nauczyciele swój wybór brakiem akcji, trudnym słownictwem, ubogą treścią. Stwierdzili ponadto, że utwory te nie emocjonują dzieci. W odniesieniu do opowiadania „Księżyc” nauczyciele podawali odpowiedzi sprowadzające się do krytyki nudnej i naiwnej treści. Zaledwie jeden utwór wytypowany przez nauczycieli do miana najnudniejszych jest identyczny z wyborem dzieci. Jest nim bajka „Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali”, wytypowana przez drugoklasistów ze środowiska wielkomiejskiego jako trzeci z kolei utwór najnudniejszy.

Nauczyciele uczący w klasach drugich wymieniają 13 utworów ich zdaniem najtrudniejszych, zawartych w zbiorze czytanek „Rośniemy razem”. Najczęściej wymieniają utwory: „Bajka o mądrych dębach”, „Zuchwały strzyżek”, „Ekran mojego snu”. Uważają je za najtrudniejsze ze względu na zawartą problematykę, słownictwo i trudności w opracowywaniu z uczniem. W innych swych wyborach nauczyciele szczególną uwagę zwracają przede wszystkim na trudne słownictwo, ale także na:

- trudną dla dziecka do uchwycenia główną myśl („Czy ci najmilszy”, „Obłoczek”),
- trudności w zrozumieniu tekstu przez dzieci ze względu na brak wiadomości przyrodniczych (zależność aktywności życiowej zwierząt od pory dnia, roku – w czytance „Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali”).

Są też nauczyciele (nieliczni), którzy uważają, że wypisy nie zawierają tekstów trudnych. „Treść czytanek jest dla dzieci zrozumiała. Niektórym trudność sprawia samo czytanie”. Dziwi niezmiernie, że taką opinię mogą wygłaszać fachowcy uczący w klasach niższych. Rzecz oczywiście nie w tym, czy są czy też nie ma czytanek trudnych. Czy zrozumienie można rozdzielać od techniki czytania? Jeśli będziemy rozdzielać, dojdziemy do absurdalnych wniosków, że dorosły analfabeta wszystko świetnie rozumie, gdyż książki mu czyta ... mamusia.

Tak, jak w przypadku poprzednich kategorii wyborów nauczyciele i uczniowie byli tu zgodni częściowo. Dotyczyło to obecnie jednego wyboru – bajki „Zuchwały strzyżyk” – uznanej za najtrudniejszą.

Ankietowani nauczyciele dokonali wyboru 12 utworów najłatwiejszych. Spośród nich najczęściej wymieniano opowiadania: „Kocia awantura”, „Przez takie głupstwo”, „Na leśnej polanie”, „Porządki”. I tym razem jeden utwór wytypowany przez nauczycieli okazał się zgodny z wyborem dzieci – uczniów ze wszystkich środowisk. Jest nim opowiadanie „Porządki”, o którym nauczyciele piszą: „W tej czytance wszystko od razu wiadomo, nie ma w niej emocji”. O pozostałych utworach wytypowanych jako najłatwiejsze nauczyciele informują, że zawierają one treści bliskie dzieciom, opisują fakty możliwe do zaistnienia w życiu codziennym. Są chętnie czytane przez uczniów i łatwe w opracowywaniu. W swych uzasadnieniach nauczyciele zwracają również uwagę na to, iż typując utwory jako najłatwiejsze brali pod uwagę fakt, iż podczas opracowywania takich utworów uczeń po jednorazowym przeczytaniu potrafi określić sens i morał dzięki krótkiemu tekstowi, a zrozumienie go ułatwiają dziecku ilustracje.

Uważam, że uzasadnienie wyborów czytanek najatrakcyjniejszych, najnudniejszych, najbardziej oraz najmniej zrozumiałych w odpowiedziach badanych nauczycieli wypadło ubogo. Sądzę, że uczniowie poruszyli w swych ocenach więcej kwestii niż ich nauczyciele. Jest to sytuacja niepokojąca, a nawet alarmująca. Świadczyć może ona albo o braku pełnego przemyślenia odpowiedzi na pytania ankiety lub też o braku rozumienia, jakie wartości winien mieć dla dziecka utwór, jakie jego potrzeby zaspokajać, w jakich aspektach należy rozpatrywać i oceniać. Generalnie nauczyciele sprowadzają ocenę tekstu literackiego do dwóch wymiarów: prostego bądź trudnego słownictwa (przy czym utożsamiają nudny tekst z trudnym słownictwem) oraz do walorów treści (bliska dzieciom, z życia codziennego, prosta i jasna, nie zawierająca nowych informacji – „dziecko nie rozumie czytanki, bo ma braki w wiadomościach”). Częste sformułowanie nauczycieli „... i można ją (czytankę) wykorzystać na zajęciach” uparcie nasuwa mi na myśl gorączkowe poszukiwania przez nauczycieli w programie „co z tą czytanką można zrobić”, czyli do wykorzystania w jakiego rodzaju ćwiczeniach nadaje się, nie zaś „jak mogę i jak chcę przy pomocy środka dydaktycznego, jakim jest określona czytanką, rozwinąć moich uczniów”.

4. Klasyfikacja utworów literackich z wypisów dla klasy II

Ostateczne wytypowanie utworów czterech wyodrębnionych grup (najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych, najłatwiejszych) to wynik:

- postulatów dzieci z przynajmniej dwóch środowisk,
- zgodności opinii nauczycieli i uczniów,
- wyboru utworów przez ponad 15% ankietowanych uczniów,
- zgodności opinii uczniów i wyników badań prasoznawczych.

Tabela 11. Wybór utworów najciekawszych, najnudniejszych, najtrudniejszych i najłatwiejszych według 4 kryteriów klasyfikacji

Kategorie utworów Kryteria klasyfikacji	NAJCIEKAWSZE	NAJNUDNIJSZE	NAJTRUDNIJSZE	NAJŁATWIEJSZE
1. postulaty dzieci z przynajmniej dwóch środowisk	– Legenda o białym orle – Przygody Jędrka		– Przygoda z koszem – Stoliczku, nakryj się – Frycek w Szafarni	– Porządki
2. zgodność opinii uczniów i wyników badań prasoznawczych	– Legenda o białym orle – Przygody Jędrka – Frycek w Szafarni – Kasia dyktuje list	– Wysoka fala	– Harcerska poczta – Frycek w Szafarni	– Co wrzesień w worku niesie
3. zgodność opinii nauczycieli i uczniów	– Legenda o białym orle – Wars i Sawa	– Jak się krasnal z borsukiem na spacer wybierali	– Zuchwały strzyżyk	– Porządki
4. wybór utworów przez ponad 15% ankietowanych uczniów	– Legenda o białym orle – Wars i Sawa – Przygody Jędrka – Frycek w Szafarni	– Bajka o mądrych dębach – Wysoka fala	– Obłoczek – Gustlikowy skarb – Harcerska poczta – Frycek w Szafarni	– Porządki – Wars i Sawa

Klasyfikacja utworów literackich z wypisów W. Badalskiej „Rośniemy razem” dla kl. II dokonana według czterech przyjętych kryteriów wykazała, że:

1) najatrakcyjniejszymi utworami są:

„Legenda o białym orle”

„Przygody Jędrka”

„Wars i Sawa”

„Frycek w Szafarni”

uwzględnione w trzech grupach kryteriów

uwzględnione w dwóch grupach kryteriów

2) najtrudniejszymi utworami są:

- „Frycek w Szafarni” (3 grupy kryteriów)
- „Harcerska poczta” (2 grupy kryteriów)

3) najłatwiejszymi utworami są:

- „Porządki” (3 grupy kryteriów).

Nie zaobserwowałam zgodności w wyborze utworów najnudniejszych. Spośród przyjętych kryteriów klasyfikacji dwukrotnie były całkowicie sprzeczne z wynikami pozostałych badań oceny uzyskane przez:

- zgodne typowanie przez uczniów i nauczycieli,
- jednomyślne wyniki prasoznawcze i uczniowskie.

5. Wnioski wypływające z przeprowadzonych badań

1. Z uzasadnianiem wypowiedzi mają kłopoty przede wszystkim drugoklasiści ze środowiska wiejskiego. Należy zwrócić większą uwagę na systematyczne wdrażanie dzieci wiejskich do motywowania własnych sądów.
2. Dzieci ze wsi i małych miast częściej chwala, niż gania proponowane im przez autorkę wypisów utwory. Wymieniają bowiem więcej utworów najciekawszych i najłatwiejszych niż najnudniejszych i najtrudniejszych (porównaj: tabela 6). Uczniowie klas drugich szkół wielkomiejskich wymieniają więcej utworów nudnych i trudnych niż pozostałych kategorii. Można więc wnioskować, że są bardziej krytyczni i wymagający w stosunku do proponowanych im utworów literackich niż dzieci innych środowisk. Warto w przyszłości zbadać, jakie są dominujące przyczyny takiego stanu rzeczy.
3. Uzasadnienia wyborów czytanek przez drugoklasistów wskazują, iż lubią oni utwory:
 - realistyczne, humorystyczne, z morałem,
 - będące zamkniętą całością,
 - mające wartką akcję,
 - zawierające ciekawe wydarzenia, ale niewielką ich ilość,
 - posiadające bohaterów – rówieśników dzieci, bohaterów licznych, lecz z wyraźnie zarysowaną postacią bohatera głównego,
 - o średniej długości tekstu, z krótkimi i komunikatywnymi dla dziecka zdaniami i wyrazami łatwymi do wypowiedzenia,
 - z małą ilością nowych, obcych dziecku wyrazów,
 - zawierające nowe dla dziecka wiadomości,
 - ładnie graficznie opracowane, barwne.
4. Wnioski wypływające z postulatów drugoklasistów:
 - a) możliwie w szerokim zakresie uwzględniać postulaty dzieci (wniosek dla decydentów o zawartości podręcznika szkolnego),
 - b) możliwie w szerokim zakresie projektować atrakcyjne formy pracy z tymi utworami, które owych postulatów nie spełniają (postulat dla nauczycieli),
 - c) zastanowić się, czy konieczne są ćwiczenia gramatyczne przeprowadzane na tekstach literackich; skutecznie zniechęcają one dzieci do czytania niektórych utworów lub w ogóle wszystkich utworów (postulat do nauczycieli – na bazie opinii dzieci uzyskanych w wyniku przeprowadzonej ankiety).
5. Zgodność dzieci przynajmniej dwóch badanych środowisk w zakresie wyborów utworów najtrudniejszych („Przygoda z koszem”, „Stoliczku, nakryj się”, „Frycek w Szafarni”)

można uznać za charakterystyczną dla całej populacji drugoklasistów, a w związku z tym:

- a) eliminować z podręcznika (oprócz opowiadania „Frycek w Szafami”, które jest bardzo atrakcyjne),
 - b) opracowywać w końcu roku szkolnego stosując formy pracy niwelujące w jak największym stopniu trudności sprawiane uczniom przez tekst,
 - c) dokonać pogłębionych badań nad przyczynami trudności w odbiorze tych tekstów przez drugoklasistów.
6. Należy dokonać szczegółowych analiz źródeł sukcesu utworów: „Przygody Jędrka”, „Legenda o białym orle” wśród uczniów klas drugich, biorąc pod uwagę także dotychczas uzyskane wyniki świadczące o tym, że stopień trudności tekstu nie jest dominującym czynnikiem jego atrakcyjności dla dzieci.
7. Ciekawe wydaje się być przeprowadzenie dalszych badań prowadzących do uzyskania odpowiedzi, dlaczego:
- a) uczniom wiejskim najciekawsze wydają się opowiadania, a najtrudniejsze i najłatwiejsze – również opowiadania,
 - b) dla drugoklasistów małopomieskich najtrudniejsze i najłatwiejsze są opowiadania,
 - c) dzieci ze szkół wielkomiejskich najbardziej lubią legendy, nudne wydają im się bajki, a najtrudniejsze i zarazem najłatwiejsze są dla nich opowiadania.
- Jakie czynniki powodują, że opowiadanie jest dla dziecka łatwe, trudne, atrakcyjne, nudne – proponuję dokonać próby klasyfikacji.
8. Wyniki badań w zakresie zgodności wyboru utworów według wyodrębnionych kategorii przez dzieci oraz przy pomocy metod prasoznawczych skłaniają do:
- a) przeprowadzenia pogłębionych badań uczniów w zakresie odbioru przez nich utworów ocenianych jako najtrudniejsze,
 - b) podjęcia prób poszukiwania precyzyjniejszych metod ocen prasoznawczych, a także ocen utworów dla dzieci przez sędziów kompetentnych.
9. Wysoki odsetek dzieci ze środowiska wielkomiejskiego głoszących na utwory wyłonione jako 3 najciekawsze, najtrudniejsze, najłatwiejsze pozwala z większym prawdopodobieństwem niż w przypadku głosów dzieci z innych środowisk przypuszczać, że owe utwory faktycznie są takimi, jak je oceniono.
10. Utwory ocenione przez ponad 15% badanych jako najtrudniejsze oraz najłatwiejsze powinny być eliminowane z podręcznika.
11. Nauczyciele w części swych opinii są zgodni z uczniami – identycznie typując po jednym utworze najtrudniejszym, najłatwiejszym i najciekawszym oraz dwa utwory najciekawsze. Jest to zjawisko korzystne, zwiększa bowiem szanse efektywniejszego oddziaływania na uczniów poprzez te utwory. Z drugiej strony jest to zgodność w niewielkim zakresie. Warto, aby nauczyciele dokładnie zapoznali się z przedstawionymi w niniejszym opracowaniu wyborami uczniów i ich uwagami na temat poszczególnych utworów. Zapewni to nauczycielom możliwość jeszcze staranniejszego doboru utworów na lekcję, planowania pracy z nimi w ustalonej przez nauczyciela kolejności, a co chyba najważniejsze – sprowokuje nauczycieli do kolejnych modyfikacji w koncepcjach pracy z różnymi utworami.
12. Pracownicy zakładów kształcenia nauczycieli winni w ramach realizacji programu przedmiotów: literatura dla dzieci i metodyka nauczania języka polskiego w klasach niższych jeszcze więcej czasu poświęcać na dyskusje ze studentami o różnych tekstach literackich, wdrażać słuchaczy do umiejętności wieloaspektowej analizy i oceny utworów.

PRZYPISY

- ¹W. Pisarek: Problematyka i metody badania języka w prasie, W: Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie. Red. M. Kafel, Warszawa 1969, T. 1, ss.201–222
- ²W podręcznikach języka polskiego typową formą tekstów do czytania jest forma tzw. wypisów. R. Więckowski określa ją jako „wybór tekstów literackich różnych autorów uwzględniających poziom rozwoju uczniów w określonym wieku szkolnym” – R. Więckowski; Podręczniki w nauczaniu początkowym, W: Koncepcja podręcznika dla ucznia dziesięcioletniej szkoły średniej. Red. B. Koszewska, Warszawa 1977 s.155
- ³Program nauczania początkowego klasy I–III, Warszawa 1983 s.22
- ⁴Tamże
- ⁵W. Pisarek: Problematyka i metody ..., ss.201–222
- ⁶Tamże
- ⁷Obliczeń i ocen dokonałam na podstawie metody badań atrakcyjności i zrozumiałości tekstów opisanej w książce „Metody i techniki badawcze w prasoznawstwie ...”.

Elżbieta Szefler

Die Autorin analysiert und beurteilt vielseitig eines der gewählten Lehrbücher für den Mutterspracheunterricht in den Anfangsklassen. Sie schlägt auch vor, die Untersuchungsschlussfolgerungen bei den Versuchen der Vervollkommnung der Lehrbücher in Betracht zu nehmen.